

Seminář 4. 3. 2024

Dobrý den, dámy a pánové,

děkuji za pozvání na dnešní seminář nazvaný „ÚDV včera dnes a zítra“ věnovaný činnosti Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu služby kriminální policie a vyšetřování.

Tohoto jednání se účastní rovněž můj náměstek plk. JUDr. Dalimil Sypták, který současně zastává i funkci vedoucího odboru vyšetřování.

Iniciátorem konání semináře je předseda branně bezpečnostního výboru pan poslanec dr. Pavel Žáček. Útvar Vám v základních bodech představil náměstek policejního prezidenta pro službu kriminální policie a vyšetřování pan generál Tomáš Kubík. Já jeho informace dále rozvinu.

Jak již bylo řečeno, právní oporu jeho činnosti poskytuje zákon č. 198/1993 Sb. ze dne 19. července 1993, o protiprávnosti komunistického režimu a odporu proti němu.

Komunistický režim byl tímto zákonem prohlášen za protiprávní. Podle tohoto zákona například *„pro dosažení svých cílů neváhal páchat zločiny a umožnil jejich beztrestnost, poskytoval neoprávněné výhody těm, kteří se na zločinech a perzekucích podíleli“*. Upíral občanům možnost svobodného vyjadřování politického názoru, porušoval i své vlastní zákony, jakož i mezinárodní závazky státu a postavil tak vůli KSČ nad zákon. Perzekvoval své občany tou nejstrašnější formou, jako byly politické vraždy, dále mučení, věznění, zabavování majetku, povolávání nepohodlných občanů do táborů nucených prací. Odpůrce režimu nutil k nedobrovolnému vystěhování ze země. Zasahoval nepřipustným způsobem do ústavně zaručených práv svých občanů. Odpůrce režimu včetně jejich rodin trestal vyloučováním ze zaměstnání či ze studií. Duchovní zbavoval možnosti vykonávat

kněžskou službu. Tento režim a jeho představitelé zasahovali do všech oblastí veřejného života.

Naopak poskytoval výhody a trestně právní ochranu vybraným skupinám, především veřejným činitelům a exponentům strany, pokud se dopouštěli politicky motivovaného nezákonného jednání.

V tomto zákoně je též konstatováno, že odpor občanů vůči tomuto režimu je posuzován jako legitimní, spravedlivý, morálně oprávněný a úctyhodný.

Tento zákon rovněž stanoví, že u trestných činů, u nichž nedošlo z politických důvodů neslučitelných se základními zásadami právního řádu demokratického státu, nedošlo z politických důvodů k pravomocnému odsouzení a neběžely po dobu trvání komunistického režimu promlčecí doby. Dílčí činností úřadu je také zobecňovat informace, které o výše popsaném aspektu protiprávnosti komunistického režimu získal jako policejní orgán v rámci jím vedených trestných řízení, s těmito zjištěními vhodným způsobem seznamovat veřejnost a v jistém smyslu tak doplňovat zjištění Ústavu pro studium totalitních režimů, jenž není orgánem činným v trestním řízení a nedisponuje proto informacemi, které lze získat pouze tímto způsobem.

V letech 1995 až 2007 byl úřad administrativně rozdělen na odbor vyšetřování, které tvořilo 1. a 2. oddělení a 3. oddělení na expozituře v Brně, které bylo zřízeno pro lepší obslužnost Moravy a Slezska. Další součástí útvaru byl odbor dokumentace, který se zabýval studiem archivních materiálů a vykonával badatelskou činnost, jejímiž výstupy byla uceleně zpracovaná badatelská témata, která byla mimo jiné publikována v útvarové edici *Securitas imperii* či formou výstav. Je nutné konstatovat, že v té době se jednalo o cenná historická bádání a odbor dokumentace v tomto ohledu vykonal významný kus práce. Na druhou stranu je však třeba uvést,

že mnohá dokumentační bádání měla povahu ryze odborných studií, ale neústila do trestního řízení.

Co se týká personálního obsazení odboru vyšetřování, i ten se v plynutí času od jeho počátku do současné doby postupně měnil.

Na počet objasněných tzv. „odstíhaných“ trestných činů, které byly v minulosti i předmětem kritiky, mělo vliv obsazení tabulek na odboru vyšetřování. Na odbor vyšetřování byli předchozími řediteli v dobré víře přijímáni pracovníci, kteří měli životní zkušenost z práce v disentu, byli to srdcaři. Ti však přes své přesvědčení nedisponovali patřičnými odbornými kompetencemi, které by obstály na poli trestního řízení, tím spíše, pokud měli čelit vysoce kvalifikovaným pachatelům a vysoce motivovaným obhájčům. Tato skutečnost provázela útvar dlouhou dobu a do jisté míry ovlivnila pohled na funkčnost ÚDV.

Po mém nástupu do funkce ředitelky v roce 2015 jsem si kromě dalších stanovila prioritou skutečné profesionalizace všech vyšetřovatelů a tato je již několik let naplněna. Všichni současní vyšetřovatelé prošli praxí běžných policejních útvarů, mají právní vzdělání, vysoké kompetence k výkonu své práce na úseku trestního řízení a to vše se odráží ve výslednosti útvaru. Chci v té souvislosti podtrhnout a zdůraznit zásadu trestního řízení a zdůraznit, že se z pohledu policejního orgánu vždy jedná o zcela nestranný přístup ke každému jednotlivému případu, vždy rozhodují důkazy. Trestní řízení je zásadně neveřejné a je dozorováno příslušnými články státního zastupitelství. Je nutné zdůraznit, že pánem přípravného řízení je dozorový státní zástupce. Ten dohlíží na zákonnost probíhajícího řízení, stanovuje rozsah šetření policejního orgánu, opatřování důkazů. Musím zdůraznit, že spolupráce mezi policejním orgánem a jednotlivými články státního zastupitelství je velmi dobrá. Vraťme se však ještě do minulosti.

Působnost ÚDV byla postupně stanovena pokyny ministra vnitra z let 1995, 1999, 5/2001 a 32/2008.

Pokyn ministra vnitra č. 5 ze dne 15. ledna 2001 ještě zmiňoval jak vyšetřovací, tak i dokumentační působnost ÚDV následujícím způsobem:

„Úřad dokumentace a vyšetřování shromažďuje, vyhodnocuje a dokumentuje fakta o činnosti související s protiprávností komunistického režimu a odporu proti němu a to v období od 1. ledna 1945 do 29. prosince 1989“. Organizační řád vydaný tehdejším ředitelem útvaru v návaznosti na shora vydaný pokyn ministra vnitra ze dne 2001 obsahoval mimo jiné úkol zpracovávat shromážděný a analyzovaný materiál související s protiprávností komunistického režimu do publikací.

K zásadní změně struktury útvaru došlo v roce 2007 v souvislosti se vznikem Ústavu pro studium totalitních režimů a Archivu bezpečnostních složek.

ÚDV byl ve prospěch ÚSTR odňat dokumentační úsek. Delimitováni byli prakticky všichni občanští zaměstnanci, tedy včetně celého odboru dokumentace, významná část spisového materiálu i materiálně technického zabezpečení. Teprve v roce 2013 se podařilo předchozímu řediteli JUDr. Bretovi částečně obnovit dokumentační úsek přijetím 5 občanských zaměstnanců - badatelů. Ti ještě ve větší míře pokračovali v nastavené činnosti dokumentační na úseku tj. zpracování dílčích historických témat a publikování v nové útvarové edici Semper paratus.

V roce 2011 došlo k dohodě mezi ředitelem ÚDV plk. JUDr. Pavlem Bretem a ředitelem ÚSTR panem Mgr. Danielem Hermannem. P. ředitel Hermann za jednu z priorit pokládal především předávání podnětů a poznatků k eventuálnímu zahájení trestního řízení ze strany pracovníků ÚSTR a ABS. Požádal ÚDV o specifikaci oblastí, na které by se badatelé ÚSTR a ABS měli zaměřit. Vyjádřil přání, že společným úsilím dosáhneme zkvalitnění

spolupráce a potvrdíme tím náš společný zájem na pomoci společnosti vyrovnat se s temnými kapitolami naší minulosti. Tuto iniciativu pan ředitel Bret uvítal a nechal vypracovat specifikaci oblastí, na které by se měli badatelé obou institucí zaměřit.

Obsah materiálu zmiňoval i působnost Ústavu upravenou v § 4 písm. e) zák. č. 181/ 2007 Sb. o Ústavu pro studium totalitních režimů a o Archivu bezpečnostních složek, dále bylo připomenuto, že podle § 8 odst. 1 trestního řádu jsou státní orgány povinny neprodleně oznamovat státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu, že byl spáchán trestný čin. ÚDV je povinen řádně prověřit všechny podněty v rámci své působnosti, které nasvědčují podezření ze spáchání trestného činu a to bez ohledu na to, zda je skutek již promlčen či nikoli. Posouzení institutu promlčení náleží výhradně orgánům činným v trestním řízení. Materiál obsahoval vymezení věcné a časové působnosti útvaru. Dále nastiňoval oblasti, kterých by si měli badatelé všimnout. Jednalo se především o útoky proti životu a zdraví, jako je vražda, účast na sebevraždě, úmyslné či nedbalostní ublížení na zdraví, svobodě a lidské důstojnosti, jako je omezování osobní svobody, zbavení osobní svobody, zavlčení do ciziny, vydírání, omezování svobody vyznání, útisk, porušování domovní svobody, porušování svobody sdružování a shromažďování, majetku, vojenské trestné činy, obecně nebezpečné jako je obecné ohrožení, ohrožení životního prostředí, nedovolené ozbrojování, pořádku ve věcech veřejných, jako je zneužití pravomoci úřední osoby, nadřizování, nepřekážení trestného činu, zasahování do nezávislosti soudu, křivé obvinění, proti republice jako je vlastizrada, teror, sabotáž, lidskosti, genocidum a tak dále. Tato metodika si nečinila nárok na vyčerpávající seznam skutkových podstat, ilustrovala však právní rámec, ve kterém mohou být postoupené podněty policejním orgánem posouzeny. ÚDV ve vztahu k Ústavu pro studium totalitních režimů a Archivu bezpečnostních

složek tak předpokládal dohledání řady relevantních informací, tak jak tuto možnost skýtají fondy Archivu bezpečnostních složek. Ten byl a je správcem evidenčních a registračních pomůcek, archivních fondů, včetně agenturních, operativních, vyšetřovacích a kádrových svazků a spisů, archivní sbírky a jednotlivé archiválie a dokumenty vzniklé činností bývalých bezpečnostních složek. S tímto materiálem byly podle vyjádření pana ředitele Hermanna pracovníci ÚSTR seznámeni, avšak přijali jsme jen minimum podání.

S plynutím času a kapacitami odboru vyšetřování se přirozeně měnila a akcentovala šetřená témata. Byla to například akce Kulak týkající se násilného vystěhování soukromých zemědělců na počátku 50. let, stíhání operativců bývalé rozvědky pro teroristické akce spáchané v zahraničí, režimové násilí ve věznicích, akce Asanace, jak v rámci trestního stíhání bývalého ministra vnitra a krajských náčelníků Státní bezpečnosti, tak i tzv. malá Asanace, která rozkrývala činnost jednotlivých operativců, kteří se snažili při výsleších a dalších akcích dosáhnout vystěhování režimu nepohodlných osob do zahraničí, perzekuce občanů pro jejich politické a náboženské smýšlení, vylučování důstojníků z Československé lidové armády po roce 1968, vylučování ze škol a zaměstnání z politických důvodů, šikanozní praktiky, delikty na státních hranicích a další ujednání, které bylo protiprávní a odporovalo dobovým předpisům již v době spáchání.

K dnešnímu dni má útvar celkem 30 tabulek, z toho 14 vyšetřovatelů.

Stručně Vás seznámím s vybranými částmi současného organizačního řádu:

- Úřad se specializuje na odhalování, prověřování a vyšetřování trestných činů spáchaných v období od 25. února 1948 do 29. prosince 1989, u nichž nedošlo k promlčení.

- Shromažďuje a analyzuje fakta související s protiprávností komunistického režimu a odporem proti němu, včetně rozhodnutí státních nebo politických orgánů a organizací.
- Zabývá se podněty státních orgánů a fyzických a právnických osob, které se týkají činnosti státních a politických orgánů a organizací v období od 1. ledna 1945 do 29. prosince 1989 vedoucí k perzekuci občanů charakterizované právním předpisem tj. zákonem č. 198/1993 Sb., o protiprávnosti komunistického režimu.
- Dále pro účely správního řízení vedeného podle právního předpisu tj. zákona č. 262/2011 Sb., o účastnících odboje a odporu proti komunismu, poskytuje součinnost Ministerstvu obrany ČR.
- Dokumentuje zjištění o protiprávnosti komunistického režimu, k nimž dospěje v souvislosti s jím vedeným trestním řízením a vhodným způsobem o nich informuje veřejnost.
- Podílí se v rozsahu svých úkolů na zpracování koncepcí rozvoje Policie České republiky.
- Spolupracuje s ostatními útvary a službami policie, státními orgány, mezinárodními organizacemi a bezpečnostními sbory.
- Organizačně je rozdělen na úsek sekretariát ředitele, skupinu správních činností, odbor vyšetřování, který se dělí na 1. oddělení se sídlem v Praze a 2. oddělení v Brně.

V současné době útvar disponuje 3 tabulkami obsazenými 5 odbornými pracovníky. Nově je však nastavená jejich činnost.

Specifická působnost úřadu je spojena s nutností disponovat těmito zaměstnanci, kteří se dostatečně orientují v časově vymezené dějinné epoše, politických dějinách, mají přehled o systému archivace knihovních fondů a sbírek a v neposlední řadě disponují znalostmi z oblasti trestního práva, jež jim umožňují vyhledávat případy možného protiprávního jednání

v „době nesvobody“ zakládající podezření z protiprávního jednání. Tímto trestněprávním pohledem se nezabývá žádná z historických institucí. Touto kompetencí naši badatelé disponují na vysoké úrovni a jsou tak významnou oporou úseku trestního řízení. Jejich nové zaměření i tabulková dotace již neumožňuje provádět zpracování historických témat a toto plně přenecháváme Ústavu pro studium totalitních režimů, případně dalším paměťovým institucím.

Úřad též spolupracuje s dalšími institucemi veřejné správy, jako je primárně Archiv bezpečnostních složek, Národní archiv. Poskytuje pro účely správního řízení vedeného podle právního předpisu součinnost Ministerstvu obrany ČR. Do současné doby jsme vyřídili žádosti k více než 5000 osob. V přiměřené míře vycházíme vstříc dotazům občanů.

V oblasti trestního řízení se zabýváme a budeme zabývat následujícími oblastmi.

V oblasti vyhledávání a trestního stíhání bude pro plynutí času dokončeno šetření případů nezákonného vylučování důstojníků z Československé lidové armády, kteří nesouhlasili se vstupem vojsk Varšavské smlouvy na území tehdejší ČSSR v roce 1968 a jejich plnou kapacitu zaměřit na období tzv. normalizace, tedy období 1970 až 1989. V tomto období docházelo k masivnímu útlaku a porušování ústavně zaručených základních lidských práv a svobod osob vyjadřujících odpor proti komunistickému režimu. Jejich pachatelé, poškození i svědci jsou stále ve věku, který umožňuje jejich plnohodnotnou účast v rámci trestního řízení. V oblasti mezirezortní spolupráce s Ministerstvem obrany ČR se budeme nadále podílet na přípravě podkladů pro správní řízení pro naplnění zák. č. 262/2011 Sb., o účastnících odboje a odporu proti komunismu. S ohledem na plynutí času navrhujeme, aby po deseti letech došlo k redefinaci náplně činnosti útvaru.

Děkuji za pozornost